

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету

Котвяковського Юрія Олександровича

дисертацію **Соп'яненко Оксани Юріївни**

«Верховенство права в цивільному судочинстві»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 – Право

за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертації. Важко переоцінити значення судової влади та цивільного судочинства для становлення сучасної правової держави. Досвід розвинених західних демократій лише доводить правоту цієї тези. Судова влада не тільки підтверджує законність володіння, користування та розпорядження правом, припиняє будь-які його порушення, а й проголошує торжество справедливості, визнання та повагу до прав і свобод особистості як найвищої цінності держави та суспільства.

Успішні західні країни вже пройшли шлях неминучих реформ усіх сторін державного та суспільного життя. Правосуддя у цьому сенсі не є винятком. Україна лише перебуває на початку цього шляху, ускладненого необхідністю боротьби за свою незалежність та європейське майбутнє. Тим паче в таких умовах важливим є перетворення судової влади та цивільного судочинства, які ґрунтуються на фундаментальних ідеях і традиціях сучасного світу. Однією з таких ідей, поза сумнівом, є верховенство права. Без її належної реалізації неможливе створення ефективних механізмів захисту права.

Для вітчизняної юридичної науки вивчення верховенства права є новим науковим напрямом. Це зумовлює значний дослідницький інтерес до цього явища в межах предмета науки загальної теорії права та галузевих юридичних наук. У цивілістичній процесуальній доктрині ряд дослідників вже звернулися до цієї проблематики, хоча й з урахуванням авторських об'єктів пізнання цивільного судочинства. Наукові праці А. Г. Гулика, О. В. Дем'янової, В. В. Комарова, О. В. Колісник, М. П. Курила, Д. Д. Луспеника, Ю. Д. Притики, Ю. Ю. Рябченка, О. С. Ткачука, Т. А. Цувіної, С. Я. Фурси, М. М. Ясинка не тільки збагатили цивільну процесуальну теорію та практику, а й у певному значенні стали основою подальшої розробки верховенства права як концептуальної правової категорії.

Враховуючи чималий практичний досвід і коло наукових інтересів О. Ю. Соп'яненко, не випадковим став вибір теми дисертаційного дослідження, присвяченого теоретико-прикладним проблемам верховенства права в цивільному судочинстві. Автор у своєму дослідженні розглядає ті питання, які ще не отримали належного розвитку в доктрині та законодавстві. Складність та новизна проблематики, що аналізується визначила особливості наукового пошуку О. Ю. Соп'яненко, спрямованого на концептуальне осмислення сутності верховенства права та визначення основних характеристик правосуддя у цивільних справах з урахуванням важливості сприйняття та імплементації цієї

категорії. Це ще раз наголошує на актуальності вивчення проблем верховенства права на новому витку розвитку суспільних відносин та цивільного судочинства.

Зв'язок роботи з науковою тематикою. Дисертаційне дослідження здійснювалось у рамках науково-дослідницької роботи кафедри правосуддя та філософії юридичного факультету Сумського національного аграрного університету.

Наукова новизна та теоретичне значення дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, які сформульовані в дисертаційному дослідженні характеризуються необхідними елементами наукової новизни.

Зокрема, автор вперше доводить, що в основі теоретичної концепції верховенства права в цивільному судочинстві лежить система наукових положень, висновків та гіпотез, що визначають початок виникнення та еволюцію поглядів на особливості сутності розглянутого явища з позиції не тільки впливу прецедентної практики Європейського Суду з прав людини на вітчизняне цивільне судочинство та затребуваності цих ідей у цивільному процесуальному законодавстві, а також з урахуванням стадійності здійснення цивільної процесуальної діяльності та вимог цивільної процесуальної форми.

О. Ю. Соп'яненко вперше обґрунтовує, що зміна нормативної моделі правосуддя в цивільних справах в історико-правовій ретроспективі незмінно зумовлена пошуком та затвердженням нових парадигм розвитку цивільного судочинства, серед яких, у сучасних умовах значення та визнання прав і свобод людини, верховенство права та важливість його реального забезпечення у судовій діяльності.

Дисертантка визначає, що доктринально верховенство права у цивільному судочинстві необхідно інтерпретувати в контексті обґрунтування таких судових процедур, характерні риси та порядок проведення яких спричинені природою судового розгляду та вирішення цивільних справ та вимогами досягнення його справедливості.

У дисертаційному дослідженні О. Ю. Соп'яненко дістали подальшого розвитку положення про те, що:

з точки зору верховенства права, варто констатувати все більший вплив на національні системи цивільного правосуддя прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, яка, з одного боку, формує необхідні мінімальні стандарти судової діяльності, з іншого – розширює можливості тлумачення суті явища, тим самим сприяючи належній імплементації уявлень про верховенство права в цивільне процесуальне законодавство;

закріплення верховенства права серед основних принципів (засад) цивільного судочинства свідчить про помилковість концептуального підходу законодавця до визначення системи цих принципів. Розгляд верховенства права за рамками принципів веде не лише до точного виявлення сутності та взаємозв'язків заявлених принципів, а й до осмислення його ролі та місця в контексті формування належних судових процедур;

початковий етап судової діяльності характеризується низкою обмежень доступу до суду, що можна пояснити необхідністю перевірки поданих позовних заяв щодо відповідності їх вимогам форми і змісту. З точки зору верховенства права, правомірно ставити питання про виявлення взаємозв'язку передумов прав

на звернення до суду і насамперед юридичної зацікавленості та передбачуваного об'єкта судового захисту;

попередній характер вчинених цивільних процесуальних дій у поєднанні з цілями оптимізації та підвищення ефективності судового розгляду та розгляду цивільних справ визначають тенденції фундаменталізації підготовчого провадження в цивільному процесі;

з урахуванням усталених концептів верховенства права обмеження можливості примирення сторін лише процедурою врегулювання спору за участю судді не можна визнати прийнятним. У цивільному судочинстві необхідно сформулювати систему примирних процедур з чітким визначенням місця цих процедур у структурі цивільної процесуальної діяльності, напрямів діяльності суду, процедурних гарантій та кінцевих підсумків здійснення.

Крім того, О. Ю. Соп'яненко удосконалено поняття концентрації доказового матеріалу як одного з основних завдань належної підготовки справ до судового розгляду та форм виконання цивільних процесуальних прав та обов'язків, яка з позиції верховенства права, спрямована на забезпечення змагальності судового процесу та рівності процесуальних можливостей сторін.

На її думку, реалізація ідей верховенства права на стадії розгляду справи по суті. зумовлена необхідністю модернізації її ключових елементів, а саме: більш точне визначення завдань аналізованого етапу; вирішення проблемних аспектів можливої участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції; вдосконалення правил про безпосередність судового розгляду та перерви у ньому; вирішення питань про засоби доказування та процесуальну форму їх дослідження; посилення вимог щодо мотивованості судових рішень.

Елементи наукової новизни властиві й іншим теоретичним висновкам і положенням, які знайшли обґрунтування в цьому дослідженні. Йдеться насамперед про цивільну юрисдикцію, підготовче провадження тощо.

Практичне значення результатів дисертації. Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – для продовження наукової розробки доктрини верховенства права; у законопроектній роботі – при внесенні змін і доповнень у чинний Цивільний процесуальний кодекс України; у правозастосовчій практиці – для використання судом при обґрунтуванні судових рішень; у навчальному процесі – у ході викладання навчальної дисципліни «Цивільний процес».

Головні результати, отримані особисто автором. Рецензент засвідчує, що дисертація О. Ю. Соп'яненко містить результати власних досліджень. Зокрема, був проведений аналіз звіту перевірки на плагіат на наявність текстових запозичень (програма Strike plagiarism). Рецензент дійшов висновку, що дисертаційна робота Соп'яненко Оксани Юріївни на тему: «Верховенство права в цивільному судочинстві» є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів плагіату та запозичень згідно постанови КМУ від 12.01.2022 року № 44 п. 9. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Кількість наукових публікацій. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження опубліковані автором у 4 наукових статтях у фахових виданнях з юридичних наук, а також у 2 тезах доповідей на наукових і

науково-практичних конференціях, що підтверджує належний рівень апробації дисертації.

Зауваження і побажання до змісту дисертації. Дисертація О. Ю. Соп'яненко, як і будь-яке інше сучасне наукове дослідження, не позбавлена деяких дискусійних чи спірних теоретичних положень та висновків.

Це стосується насамперед загальних теоретико-методологічних підходів до вивчення верховенства права. Дослідник аналізує передумови формування концепції верховенства права, проводить огляд стану наукової розробленості проблеми, проте не пропонує авторського визначення сутності аналізованого явища. Це було б вихідною тезою авторського дослідження.

Виділяючи практику Європейського суду з прав людини як один із можливих зрізів пізнання верховенства права, важливо визначити напрями впливу такої практики на національне цивільне судочинство, у тім числі з позиції верховенства права. Це важливо задля поліпшення законотворчого процесу.

Дисертант зупиняється лише на окремих проблемних аспектах реалізації концепту верховенства права в цивільному судочинстві. Вважаємо, що необхідний системний аналіз цивільного процесуального законодавства та новітньої практики його застосування. Це зумовить формування таких пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства, які мають концептуально завершений характер.

Втім, висловлені зауваження, звісно, що неспроможні позначитися на позитивній оцінці проведеного авторського дослідження проблем верховенства права в цивільному судочинстві. Вони лише можуть стати основою для творчих дискусій та подальших наукових розробок цієї проблематики.

Відповідність дисертації спеціальності та профілю ради:

Дисертаційна робота Соп'яненко Оксани Юріївни «Верховенство права в цивільному судочинстві», яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань (08) за спеціальністю (081) за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 року. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності.

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного
аграрного університету

Ю. О. Котвяковський

підпис *Котвяковського Ю.О.*
ЗАСВІДЧУЮ
ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
Л.О. Локотенко